

محدودسازی ورود به فضای مجازی از سوی والدین از دیدگاه فقه و حقوق ایران با ملاحظه حقوق متعارف کودکان

علیرضا عزیزی^۱

چکیده

دنیاى امروز به گونه‌ای وابسته به فضای مجازی شده است که بدون آن، تصور ادامه‌ی زندگی میسر نیست. این فضا به جهت خصوصیات خاصی که دارد می‌تواند برای کودکان آسیب‌هایی داشته باشد از قبیل آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و تربیتی. بررسی دیدگاه فقه و حقوق ایران، جواز محدودسازی ورود کودکان به فضای مجازی از سوی والدین با توجه به حقوق و تکالیف آن‌ها را توجیه می‌کند. دلایل این موجه‌سازی تکلیف والدین به تربیت و تادیب کودکان دانسته شده است. محافظت از آسیب‌ها و مخاطرات فضای مجازی از جمله تکالیف والدین محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد که یک همیاری جهانی برای این موضوع لازم است که بتوان نسل آینده را در فضایی ایمن، اجتماعی ساخت. فضای مجازی قانونمند می‌تواند این هدف را محقق سازد. بنابراین اولین قدم، قانون‌گذاری در این حوزه با تأکید بر تعیین نقش هر کدام از نهادها و افراد از جمله والدین می‌باشد و در قدم بعدی نظارت بر اجرای این قوانین و اعمال ضمانت‌اجراهای پیش‌بینی شده است که البته همگی نیازمند زیرساخت‌هایی می‌باشد.

واژگان کلیدی: کودک، وضعیت مخاطره‌آمیز. فضای مجازی. حقوق متعارف

^۱ دانشجوی دکتری (حقوق خصوصی)، گروه حقوق خصوصی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران: alireza.azizi.isu@gmail.com

مقدمه

در نظام‌های حقوقی ایران که مبتنی بر موازین اسلامی است، حقوق و البته تکالیفی برای والدین نسبت به فرزندان وضع شده است، این واضعات، کلی بوده و مصادیق مشخصی ندارند، مگر مواردی مثل ازدواج دختر دوشیزه که نیاز به اذن ولی قهری دارد. حال باید دید که در دنیای امروز که انواع مختلفی از مخاطرات از جمله آسیب‌های دنیای مجازی که کودکان را تهدید می‌کند، چه حقوق و تکالیفی برای والدین وجود دارد و حدود آن چیست؟ امروزه یکی از دغدغه‌های بزرگ بسیاری از والدین درباره فرزندانشان پیرامون استفاده ایشان از فضای مجازی است و از این جهت است که برای پیشگیری از به خطر افتادن سلامت جسمانی و روانی، رفاه و امنیت، جایگاه اجتماعی، حیثیت و آبرو، کرامت انسانی و حریم خصوصی، آنان دست به محدود کردن و یا ممنوع کردن استفاده از فضای مجازی برای فرزندان خود بزنند. اما در این میان پرسش‌ها و تردیدهایی در زمینه حدود آزادی استفاده از اینترنت برای کودکان در فضای مجازی و نهایتاً نقش مقررات حقوقی برای نظارت حفاظت و حمایت والدین از آنها که به سهولت می‌توانند در این دنیای بی‌حد و مرز در معرض سوء استفاده قرار گیرند؛ مطرح می‌شود. مهم‌ترین سوال این است که آیا والدین حقی در منع حضور فرزندانشان به ورود به فضای مجازی دارند یا خیر؟ و اگر چنین است برای این حق، حدودی تعیین شده است یا خیر و آیا آنها می‌توانند حریم شخصی فرزندان خود را نیز بشکنند؟

در سویی دیگر، باید تمایز بین سن و جنسیت فرزندان در میزان ایجاد محدودیت برای آنها را بررسی کرد و این که آیا مقررات شرعی در این زمینه می‌تواند راهگشا باشند یا نیاز به وضع مقررات حقوقی جدید می‌باشد. اهمیت وجود یا عدم وجود و محدودیت این حق برای والدین آنجا مشخص می‌شود که هم اکنون فضای مجازی یکی از مدرن‌ترین محیط‌های مؤثر در تربیت به شمار می‌آید. این پدیده فراتر از محدودیت‌ها و مرزهای جغرافیایی، نژادی، طبقاتی، مذهبی و فرهنگی می‌باشد و فراگیری آن به حدی است که تمام ابعاد زندگی انسان‌ها را در برمی‌گیرد. به تعبیری قاره ششم یا فضای مجازی بزرگترین مکان برای بیشترین جمعیت جهان یعنی کودکان و نوجوانان است. اما با این حال، قطعاً می‌توان با بهره‌برداری از آموزه‌های دینی در شریعت اسلامی و همچنین استفاده از تجربه سایرین پیرامون پرورش دادن زمینه رشد و استعدادهای درونی، کودکان که از تکالیف خاص والدین در عرصه خانواده محسوب می‌شود؛ با شناخت کامل فرصت‌ها و تهدیدهای پنهان و آشکار در فضای مجازی از انحراف اخلاقی و تربیتی فرزندان جلوگیری کرد و از این بستر جهت رشد ارتقا و آموزش‌های تربیتی و علمی بهره جست. موضوع تربیت فرزندان در فقه امامیه و قانون مدنی ما مورد توجه قرار گرفته است اما با تغییر نظم جهانی و ورود فناوری‌های جدید به عرصه خانواده و تربیت قطعاً باید تحقیقات مجدد و دقیق‌تری در زمینه حقوق متقابل والدین و فرزندان از جمله حق تربیت و حدود آن صورت پذیرد. به نظر می‌رسد که ضرورت موضوع به جهت ایجاد تعاملی و تعادل بین حقوق

و تکالیف والدین و فرزندان کاملاً جدی است. و باید در این زمینه قوانین و مقررات حقوقی و سازوکارهای اجرایی فراهم شود تا در این زمینه به والدین کمک نماید. به طور مثال؛ می‌توان کلاس و دوره‌هایی را به صورت اجباری برای والدین قبل از فرزنددار شدن، برگزار کرد تا در زمینه مدیریت و برخورد فرزندان با فضای مجازی، بتوانند عملکرد بهتری را از خود نشان دهند.

- روش پژوهش: این پژوهش با روش استنباطی و تفسیری و استدلالی به صورت اسنادی و رجوع گسترده به متن و اقوال فقهاء و حقوق دانان و تقریر و نقد این نظریه‌ها صورت گرفته است.

۱- مفاهیم

در این پژوهش به نظر باید ابتدا دو مفهوم مشخص گردد، اول آزادی‌های متعارف و قانونی تأیید گردد، دوم: تعریفی از کودک برای مشخص شدن موضوعات و متغیرهای مورد بررسی تبیین شود.

۱-۱- آزادی‌های متعارف

در کتب لغات فارسی، «آزادی» در معانی مختلفی آمده است؛ رهایی خلاص، قدرت عمل، انتخاب، خلاف بندگی و اسارت و اجبار (عمید، ۱۳۸۴، ذیل واژه). عشق، حریت، اختیار، خلاف بندگی و رقیب و عبودیت و همچنین قدرت عمل و ترک عمل و قدرت انتخاب می‌باشد (دهخدا، ۱۳۷۰، ذیل واژه)^۱. و نیز به معنای عدم مانع ذهنی، درونی، فقدان تعصب و نفی اکراه و اجبار درونی است (ایزدی، ۱۳۹۰، ص ۴۰). در فرهنگ سیاسی و فلسفی پاره‌ای از اندیشمندان آزادی را به مفهوم رهایی از هرگونه قیدوبند؛ عده‌ای دیگر آن را اطاعت از عقل و احترام به قانون معنا کرده‌اند (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ص ۳۸۴).

تاکنون تعاریف گوناگونی برای مفهوم «آزادی» توسط نسل‌هایی از فیلسوفان، اندیشمندان، متکلمان، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان و سیاست‌گذاران ارائه شده که امکان نقل و بررسی همه این دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در این نوشتار ممکن نیست؛ بنابراین باید عنوان نمود که در مباحث جاری و معاصر درباره آزادی، بیشتر تأکید بر آزادی حقوقی و سیاسی است؛ مثل آزادی بیان، آزادی عقیده و اندیشه، سکونت، تجارت، مسافرت، رفتار، شیوه زندگی، لباس پوشیدن، غذا خوردن، تحصیل، ازدواج، انتخاب شغل، انتخاب دین، آزادی مطبوعات و رسانه‌ها، اجتماعات و تشکّل‌ها و احزاب و ... این نوع آزادی در عصر حاضر زمینه‌ساز مجادلات، منازعات و مناقشات فراوانی شده است، از این رو؛ تعیین نسبت آن با دین و ارزش‌های معنوی در منشور و اعلامیه ضروری می‌نماید.

^۱ - معادل «آزادی» در زبان انگلیسی Liberty و Freedom است. از Freedom به معنای آزاد و رها و یا عدم مانع گرفته شده و Liberty نیز به معنای اختیار و عدم تعصب است. منظور از اولی، عدم مانع بیرونی و عینی است که از آن به عنوان «آزادی از» و «آزادی منفی» نیز تعبیر شده (آیزیا، ۱۳۸۰، ص ۲۳۷)

حقوق و آزادی‌هایی که انسان، چه در حقوق الهی و طبیعی و چه در حقوق موضوعه، از آنها برخوردار است، برخی شامل حقوق و آزادی‌هایی می‌شود که اشخاص عمومی مانند دولت و یا اشخاص خصوصی حق تعرض به آن را ندارند و دولت نیز موظف به پاسداری از آنها و برخورد با کسانی است که به آنها تعرض نمایند. بخشی از حقوق و آزادی‌های دسته اخیر مربوط به تن و جسم انسان است که خود به دو دسته فردی و جمعی تقسیم می‌شود.

در خصوص کودکان و نوجوانان به نظر می‌رسد که مصادیق آزادی انطباق کامل با آنچه برای بزرگسالان وجود دارد دیده نمی‌شود. چرا که به جهت عدم بلوغ فکری و اجتماعی این گروه از افراد، نیاز به برخی حمایت‌ها، محدودیت‌ها و نیز برخی آزادی‌های بیشتر نسبت به بزرگسالان وجود دارد.

۱-۲- مفهوم‌شناسی کودک و نوجوان

فرزند صغیر انسان را طفل می‌نامند که این لفظ بر فرزند پسر و دختر و نیز جمع آنها اطلاق می‌شود و تا زمانی که به سن تمیز نرسیده است، او را طفل صغیر می‌نامند (برهانی، ۱۳۹۸، ص ۲۹). کودکی را از جنبه‌ی حقوقی دارای چند مرحله دانسته‌اند:

۱- کودک غیر ممیز: طفلی که در مرحله پایین‌تر از سن هفت سالگی قرار داشته باشد، یعنی سن هفت سالگی را تکمیل نکرده باشد.

۲- کودک ممیز: شخصی که سن دوازده سالگی را تکمیل نکرده باشد، ولی باید سن هفت سالگی را تکمیل کرده باشد. کلمه ممیز از ماده تمیز گرفته شده و به معنای جدایی اشیا از یکدیگر است و در جایی که کار می‌رود که چند چیز با یکدیگر مشتبه شده باشند و فرد یا افرادی آنها را مشخص و از یکدیگر جدا سازند. پس می‌توان گفت: تمیز قوه‌ای است در مغز انسان که به او توانایی می‌دهد تا معانی و مفاهیم را از یکدیگر جدا ساخته و مشخص نماید (برهانی، ۱۳۹۸، ص ۳۰).

۳- کودک نوجوان: از سن دوازده عدول کرده، ولی سن هیجده سالگی را تکمیل نکرده باشد، به آن نوجوان می‌گویند که از قوانین جزائی استنباط می‌شود.

پیمان‌نامه حقوق کودک از جمله اسنادی است که کودک را بر مبنای ویژگی ظاهری سن به عنوان معیاری ملموس و قابل اندازه‌گیری تعریف نموده است. مطابق ماده ۱ این کنوانسیون: «کودک به افراد زیر ۱۸ سال اطلاق می‌گردد؛ مگر این که طبق قانون قابل اجرا درباره‌ی کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود»^۱. کنوانسیون سن بلوغ و رشد را از یکدیگر تفکیک نکرده است و گویا سن بلوغ و سن رشد را یکی می‌داند؛ یعنی رسیدن کودک به ۱۸ سالگی، اهلیت اجرای مستقیم

^۱ -Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and, accession by General Assembly, resolution ۴۴/۲۵ of ۲۰ November ۱۹۸۹, article ۱.

تمام حقوقش را به وی می‌دهد و به طور کلی می‌تواند به طور مستقل عمل کند (بیوندی، ۱۳۹۰، ص ۴۲-۴۳). علاوه بر میثاق بین‌المللی حقوق کودک، تعریف کودک در اسناد بین‌المللی دیگری نیز به چشم می‌خورد: به طوری که در بند پنجم از ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، مصوب ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز درباره مجازات اعدام تصریح می‌کند، حکم اعدام درباره جرایم ارتكابی اشخاص کمتر از هجده سال صادر نمی‌شود...^۱. هم‌چنین در ماده ۱ متمم کنوانسیون منع بردگی و برده فروشی مصوب ۱۹۶۲ ژنو، «ماده ۲ کنوانسیون بدترین شکل کار کودک» و بر اساس نظر سازمان بهداشت جهانی، لفظ کودک به افرادی گفته می‌شود که سن آنها کمتر از ۱۸ سال باشد (ایروانیان، ۱۳۸۲، ص ۵۳).

در تعریف کودکی و تعیین حدود و ثغور آن در نظام حقوقی ایران اختلاف نظرهای فراوانی وجود داشته برخی کودک را «مترادف صغیر و بلوغ را معیاری برای سنجش کودکی» (کشاوری، ۱۳۷۵، ص ۷۶) تلقی می‌کنند و برخی «رشد عقلی» را مرز میان کودکی و غیر آن دانسته‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۴۰۰، ص ۴۰۶). قانون‌گذار در قانون مدنی معیار پایان دوره کودکی را در تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰ بلوغ شرعی می‌داند: «سن بلوغ در پسر پانزده سال تمام قمری و در دختر نه سال تمام قمری است»؛ هم‌چنین در قانون حمایت از کودکان مصوب ۱۳۸۱ با وجود این که تعریفی از کودک بیان ننموده است، ولیکن در «ماده ۱» این قانون با توجه به حمایت خاص قانون‌گذار از اشخاص زیر ۱۸ سال می‌توان پایان دوران کودکی را این سن قلمداد نمود.^۲ در قانون کار مصوب ۱۳۶۹ در ماده ۷۹ برای استخدام افراد مقرر می‌دارد به کار گماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام ممنوع است». از طرفی قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران در «ماده ۳۶» سن ۱۸ سال قلمداد می‌کند و در این زمینه، تفاوتی بین دختر و پسر قائل نیست. بنابراین، برخلاف اسناد حقوق بشری امی کودک که سن ۱۸ سال را معیاری برای تعریف کودک عنوان کرده اند، تعریف ثابت و مشخصی از کودک یا حداقل پایان کودکی و لحظه خروج از این دوره در قوانین ایران وجود ندارد. به همین دلیل در قوانین ایران به تبع فقه و تشخیص قانون‌گذار برای هر عمل حقوقی سن خاصی مشخص شده است و به نظر می‌رسد قانون‌گذار با این رویه، قصد حمایت مناسب از کودک در سنین مختلف با توجه با اقتضائات آن سن را داشته است.

۲- دیدگاه فقه و قانون موضوعه به منع ورود فرزندان به فضای مجازی توسط والدین

اهمیت استفاده صحیح کودکان از تکنولوژی به ویژه فضای مجازی، بر کسی پوشیده نیست و نقش خانواده در شکل‌گیری عملکرد و رویکرد کودکان در فضای مجازی نقشی بی‌بدیل است. هم‌چنین انتخاب سبک زندگی کودک تا حد زیادی

^۱-International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution ۲۲۰۰A (XXI) of ۱۶ December ۱۹۶۶, entry into force ۲۳ March ۱۹۷۶, Article ۶.

^۲ ماده ۱ مقرر می‌دارد: «کلیه اشخاصی که به سن هجده سال تمام هجری شمسی نرسیده‌اند از حمایت‌های قانونی مذکور در این قانون بهره‌مند می‌شوند.»

به تربیت والدین بستگی دارد. اما پرسش این است که آیا از منظر شرعی، والدین و خانواده در این زمینه مسئولیتی دارند؟ اگر پاسخ مثبت است، میزان این تکلیف چقدر است؟ تربیت اعتقادی و آموزش معتقدات، به تناسب مراحل تربیت و رشد ذهنی و شناختی مترقی، مقتضیاتی دارد. وظایف والدین در هر مرحله چیست؟ اولویتهای آموزشی در این زمینه کدام است؟ صرف نظر از اصل وظیفه‌مندی والدین در ساحت تربیت اعتقادی، آیا وظایفی تمهیدی و مقدماتی نیز متوجه والدین است؟ بر اساس متون موجود و اهمیت دوران کودکی و نقش بی‌بدیل والدین در تأثیرگذاری بر فرزندان و نیز اهمیت اعتقادات و سبک زندگی در سعادت و شقاوت ابدی فرزندان، مدعا این است که والدین نسبت به اعتقاد فرزندان به عقاید اسلامی، وظیفه‌ای الزامی دارند. به عبارت دیگر، تربیت فرزندان بر والدین، واجب است و پدر و مادر علاوه بر حق حضانت دارای ولایت نیز هستند. در ادامه، شش دلیل برای اثبات این مدعا بیان می‌شود:

۲-۱- دیدگاه فقهی

قرآن کریم در آیه ششم سوره تحریم می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده خود را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌ها هستند، نگه دارید^۱. اولین دلیل برای اثبات این امر که خانواده‌ها در تربیت فرزندان و اصلاح سبک زندگی آنها، وظیفه‌ای الزامی دارند، همین آیه است.

خطاب «یا ایها الذین آمنوا» عام است و همه مکلفان اعم از زنان و مردان، حاضران و معدومان و مؤمنان و غیرمؤمنان را در بر می‌گیرد. دلایل شمول آیه نسبت به زنان، این است که اولاً از نظر لغوی و ادبی، به کار بردن صیغه مذکر و اراده کردن همه افراد مذکر و مؤنث، جایز و رایج است؛ ثانیاً بر فرض که آیه شریف به لحاظ لغوی شامل جنس مؤنث نشود، باید گفت در این حکم مذکر بودن، خصوصیتی ندارد و از آن الغاء خصوصیت می‌شود؛ بنابراین زنان نیز همچون مردان، به تکلیف صیانتی از خود و اهل خویش مکلف می‌باشند. درباره شمول آیه نسبت به غیرحاضران زمان خطاب، نیز باید گفت از آنجا که خطابات شارع از قبیل قضیه حقیقی است، شامل همه مکلفان در همه اعصار و امصار خواهد شد.

وقایه به معنای حفظ و منع است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۵، ص ۴۰۱) وقایه با دو مفعول، متعدی می‌شود که مفعول اول آن «مصون» (آنچه صیانت شده) نام دارد و مفعول دوم، «مصون‌عنه» خوانده می‌شود. عبارت «وقاه النار» یعنی وی (مصون) را از افتادن در آتش (مصون‌عنه) مانع شد و حفظ کرد.

دلیل دیگر برای اثبات «حق والدین در منع فرزندان»، عبارتی از «رساله الحقوق» امام سجاد(ع) است. ایشان (ع) در

^۱ - «یا ایها الذین آمنوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَاراً وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ»

شمار حقوقی که بر عهده انسان است، درباره حق فرزند بر والدین، چنین می‌فرماید: (صدوق، ۱۴۱۳، ج ۲، ص ۶۲۳). حق فرزند بر تو آن است که بدانی او از تو است؛ و در دنیا و آخرت، با همه خوبی و بدی‌هایش به تو مستند است؛ و دیگر آن که تو درباره آنچه که به سرپرستی‌اش گمارده شده‌ای، مسؤولی! مسؤولیت‌هایی چون نیکو ادب کردن، راهنمایی به سوی خدا، یاری رسانی بر طاعت خدا. پس درباره فرزندت، مانند کسی عمل کن که برای احسانش به فرزند، پاداش می‌گیرد؛ و برای بدی به وی، عقوبت می‌شود. بنابراین وظیفه تربیت فرزند در همه سنین بر عهده والدین است؛ هرچند به اقتضای شرایط سنی و شناختی، روش امثال این تکلیف باید متفاوت باشد و نوع اقدامات تربیت اعتقادی برای کودک ۷ ساله با نوجوان ۱۵ ساله و یا فرزندی که به دوران جوانی رسیده، کاملاً متمایز است. نتیجه آن که این دلیل نیز مانند آیه وقایه، به شایستگی، مدعا (وجوب تربیت فرزندان بر والدین و بالتبع حق والدین در منع فرزندان از دسترسی به فضای مجازی) را اثبات می‌نماید.

موضوع دیگر در خصوص تادیب کودک در فقه است که مورد تاکید و تأیید قرار گرفته است. حال سوال اینجاست که آیا می‌توان در مقام تادیب مانع از ورود فرزندان به فضای مجازی شد؟

واژه تادیب در اصطلاح فقهی، اگرچه تادیب معادل تعزیر در نظر گرفته شده است و منظور از تعزیر نیز مجازاتی کمتر از حد می‌باشد، لکن از آنجایی که اطفال مانند افراد بالغ مشمول تعزیر نیستند، تادیب برای کودکان دارای معنای دیگری است. تادیب برای کودکان لفظی است که به جای تعزیر استفاده می‌شود و معادل مجازاتی کمتر از تعزیری است که برای بزرگسالان در نظر گرفته شده است. در واقع هدف از این تادیب بازداشتن کودک از ارتکاب مجدد فعل ناپسند است. شهید ثانی در این باره می‌نویسد: «اگر کودک مرتکب عمل شنیع لواط شود، فاعل باشد یا مفعول، تادیب می‌گردد و تادیب در این گونه موارد به معنی تعزیر است» (شهید ثانی، ۱۳۹۳، ج ۹، ص ۱۴۵).

به‌طور کلی تادیب کودک ممیز در مواردی، مورد توافق فقها اعم از شیعه و اهل سنت است؛ به جهت ارتکاب جرایمی که اگر فرد بالغ عاقل مرتکب شود، موجب حد یا تعزیر می‌باشد، این قسم از تادیب که از آن به عنوان تعزیر یاد می‌شود، وظیفه حاکم شرع و دادگاه صالح می‌باشد. در تحریرالوسیله آمده است: «گفته شده که مکروه است در تادیب بچه به بیشتر از ده تازیانه، زده شود، ولی ظاهر آن است که تادیب او به حسب نظر مؤدب و ولی است، پس چه بسا مصلحت اقتضا می‌کند که کمتر باشد و چه بسا اقتضای بیشتر داشته باشد، و تجاوز از مقدار حد جایز نیست، بلکه نباید از تعزیر بالغ تجاوز کند، بلکه

۱ - «وَأَمَّا حَقٌّ وَلَدِكَ فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مَضَافُ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ أَنْكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَلِيَّتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمَعُونَةَ عَلَى طَاعَتِهِ فَاعْمَلْ فِي أَمْرِهِ عَمَلٌ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ مَثَابٌ عَلَى الْإِحْسَانِ إِلَيْهِ مَعَاذَ عَلَى الْإِسَاءَةِ إِلَيْهِ»

احوط (وجوبی) است که کمتر از تعزیر او باشد و احوط از آن، اکتفا به شش یا پنج می‌باشد.» (خمینی، ۱۳۹۳، ج ۲۳، ص ۵۱۰). در این صورت، اگر استفاده فرزندان از فضای مجازی به جهت ارتکاب جرایمی باشد که اگر فرد بالغ عاقل مرتکب شود، موجب حدّ یا تعزیر می‌باشد، منع فرزندان به شکل تنبیه بلامانع به نظر می‌رسد. از این رو در صورتی که پدر و مادر احتمال ارتکاب خطا و یا انجام رفتار خلاف اخلاق را در فضای مجازی بدهند، می‌توانند نسبت به تنبیه فرزندان اقدام نمایند. البته باید توجه داشت که این تنبیه دارای حد و مرزی است که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

در این زمینه می‌توان به روایاتی نیز اشاره کرد، برخی روایات هستند که به‌طور مطلق دلالت بر تادیب دارد. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: کودک را تا سن هفت سالگی آزاد بگذارید، آن‌گاه به مدّت هفت سال او را تربیت و تادیب نمایید و در هفت سال سوم همراه و مشاور خود قرار دهید، در این صورت باید به نیکی و رستگاری گرایش داشته باشد و گرنه امید خیری در او نیست.^۱ (حرعاملی، ۱۳۸۶، ج ۲۱، ص ۴۷۵). این مضمون با عبارات مختلف در روایات دیگری (همان) نیز آمده است.

برخی دیگر از روایات نیز هستند که تادیب فرزند را از وظایف پدر و در زمره حقوقی که پدر ملزم به رعایت آن است، می‌داند. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: «حق فرزند بر پدر این است که برای او نام زیبا انتخاب کند و به نیکی ادب نماید».^۲ (دشتی، ۱۳۸۴، ص ۳۷۷). ادب بر تنبیه و تادیب اطلاق می‌شود. همچنین در کلمات امام سجاد (علیه‌السلام) می‌خوانیم که به درگاه الهی عرضه می‌دارد: «خدایا مرا بر تربیت، تادیب و نیکی به فرزندان یاری کن».^۳ (قمی، ۱۴۰۰، ص ۱۴۳).

شیخ طوسی معتقد است، در هر زمان حکومت در اختیار حکام ستمگر باشد و قدرت در اختیار فقهای عادل نباشد، پدر می‌تواند بر فرزند خود به شرط این که ایمن از ضرر باشد، اجرای حدود بنماید (طوسی، ۱۳۹۸، ص ۲۸۹). برخی دیگر از فقها نیز همین نظر را پذیرفته‌اند (ابن براج، ۱۴۲۸ هـ.ق، ج ۱، ص ۳۴۲). (برخی دیگر قبول این نظریه را مشروط به این دانسته‌اند که پدر اهلّیت صدور حکم داشته باشد.) هم‌چنین شهید اول با توسعه بیشتری قائل به این نظر شده است و اجرای حدّ به وسیله پدر بر فرزند را بدون هیچ شرطی جایز می‌داند. بر اساس دیدگاه این دسته از فقها که در جای خود قابل بحث است، چنانچه تادیب جزء حدود باشد، به همان ملاکی که پدر ولایت بر اقامه حدود دارد، ولایت بر تادیب نیز برای وی ثابت است و اگر از حدود نباشد (که به‌نظر هم چنین می‌رسد) به‌طریق اولی ولایت دارد.

۱ - «قال: دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ وَيُؤَدِّبُ سَبْعَ سِنِينَ وَالزَّمَهُ نَفْسَكَ سَبْعَ سِنِينَ فَإِنْ أَفْلَحَ وَالْأَفْلَاحُ خَيْرٌ فِيهِ»

۲ - وَحَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ وَيُحَسِّنَ آدَبَهُ»

۳ - وَأَعْنِي عَلَى تَرْبِيَّتِهِمْ وَتَادِيْبِهِمْ وَبِرِّهِمْ»

۲-۲- دیدگاه قانونی

طبق قانون مدنی ابوبن مکلف هستند که در حدود توانایی خود به تربیت اطفال خویش بر حسب مقتضی اقدام کنند و نباید آن‌ها را مهمل بگذارند و باید هر دو در تربیت اولاد خود با یکدیگر معاضدت نمایند و این امر واجب کفایی می‌باشد، از این رو هریک که تکلیف خود را انجام دهد، تکلیف دیگری ساقط می‌گردد. گذشته از نگهداری و تامین معاش کودک، تربیت او نیز به عهده پدر و مادر و یا کسی است که دادگاه حضانت را به او می‌سپارد. پدر و مادر باید فرزند خویش را آماده زندگی اجتماعی سازند و بر رفتار و معاشرت‌ها و تحصیل او نظارت مستمر داشته باشند و سنن ملی و مذهبی را به او بیاموزند. این وظیفه اخلاقی را به دشواری می‌توان در حقوق تضمین کرد، با وجود این، قانون به ایجاد حق و تکلیف پدر و مادر در این باب بی‌اعتنا نمانده است (کاتوزیان، ۱۳۹۶، ص ۳۸۶).

ماده ۱۱۷۸ قانون مدنی در مقام قاعده کلی تکلیف پدر و مادر، مقرر می‌دارد: «ابوبن مکلف هستند که در حدود توانایی خود به تربیت اطفال خویش بر حسب مقتضی اقدام کنند و نباید آن‌ها را مهمل بگذارند». هم‌چنین طبق ماده ۱۱۰۴ قانون مدنی، والدین باید هر دو در تربیت اولاد خود با یکدیگر معاضدت نمایند و این امر واجب کفایی می‌باشد، از این رو هریک که تکلیف خود را انجام دهد، تکلیف دیگری ساقط می‌گردد (امامی، ۱۳۹۹، ج ۵، ص ۱۹۲)، ماده مزبور چنین مقرر می‌دارد: «زوجین باید در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد خود به یکدیگر معاضدت نمایند».

اصل دوم اعلامیه جهانی حقوق کودک مقرر می‌دارد: «کودک باید از حمایت ویژه برخوردار شود و امکانات و وسایل ضروری جهت پرورش بدنی، فکری، اخلاقی و اجتماعی وی به نحوی که سالم و طبیعی و در محیطی آزاد و محترم، توسط قانون یا مرجع ذی ربط در اختیار وی قرار گیرد، در وضع قوانینی بدین منظور، منافع کودکان باید بالاترین اولویت را داشته باشد». و در اصل چهارم اعلامیه مزبور آمده است: «کودک باید از امنیت اجتماعی بهره‌مند گردد، در محیطی سالم پرورش یابد و بدین منظور کودکان و مادران باید از مراقبت و حمایت خاص (که شامل توجه کافی، پیش و بعد از تولد می‌شود) بهره‌مند شوند، کودک باید امکان برخوردارگی از تغذیه، مسکن، تفریحات و خدمات پزشکی مناسب را داشته باشد». هم‌چنین در موادی از کنوانسیون حقوق کودک به این مساله اشاره شده، از جمله ماده ۱۸ آن آمده است: «دولت‌های عضو، حداکثر تلاش خود را به کار خواهند بست تا رسمیت این اصل تضمین گردد که هر دوی والدین در پرورش و رشد کودک مسئولیت مشترک دارند. والدین و یا بر حسب مورد سرپرستان قانونی، مسئولیت اصلی پرورش و رشد کودک را برعهده دارند و نگرانی اساسی آنان حفظ بیشترین منافع کودک است».

از این رو والدین ذیل عنوان «تربیت فرزند» دارای این حق هستند که به منظور تأمین شرایط مناسب رشد کودکشان نسبت به محدود نمودن آنها در دسترسی به فضای مجازی اقدام نمایند.

یکی از بزه‌دیدگان خاص که در محیط رایانه‌ای بیشتر در معرض بزه‌دیدگی خاصی هستند کودکان و بهره‌برداری از آنها در هرزه‌نگاری است. به عنوان نمونه در این راستا مقنن ایرانی در قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند. (مصوب ۱۳۸۶) در تبصره ۳ ماده ۳ مقرر نموده است:

«استفاده از صغار برای نگهداری، نمایش، عرضه، فروش و تکثیر نوارها و لوح‌های فشرده غیر مجاز موضوع این قانون موجب اعمال حداکثر مجازات‌های مقرر برای عامل خواهد بود» در نگاه اول، به نظر می‌رسد قانون‌گذار درصدد حمایت کیفری ویژه از کودکان در قبال هرزه‌نگاری بوده است. در صورتی که چنین نیست. زیرا قانون‌گذار به آثار غیر مجاز اشاره کرده است، نه آثار سمعی و بصری مستهجن و مبتذل. بنابراین؛ قانون‌گذار جرایم مذکور در متن مواد ۱ و ۲ این قانون را مد نظر داشته که جرایم نسبتاً سبکی هستند و غالباً به نقض حق نشر مربوط می‌شوند (زینالی، ۱۳۸۷: ۲۹۰).

از سوی دیگر هرزه‌نگاری کودکان^۱ در لایحه پیشنهادی جرایم رایانه‌ای با تأسی از کنوانسیون جرایم سایبر مورد توجه قرار گرفته بود، ولی در تصویب نهایی قانون‌گذار ایران، برخلاف نظر تدوین‌کنندگان لایحه که همسو با معیارهای جهانی بود، با عدم پذیرش، به رویکرد مطلق هرزه‌نگاری رایانه‌ای مبادرت کرده‌اند. ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای که در ذیل فصل «جرایم علیه اخلاق و عفت عمومی» آمده است؛ ضمن کاهش مجازات‌های مقرر، در قانون مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند؛ هیچ‌گونه رویکرد افتراقی از رهگذر کیفرگذاری مشدد به دلیل کودکی بزه‌دیده اتخاذ نکرده است (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۸: ۱۲۰). در حالی که این رویکرد با اسناد خاص هرزه‌نگاری کودکان مغایرت دارد که این اسناد خاص، بیشتر مصوب سال ۱۹۹۹ می‌باشد که سال با اهمیتی در زمینه توجه جامعه جهانی به هرزه‌نگاری کودکان در فضای مجازی است که از جمله آنها کنفرانس پکن (۱۹۹۹) در مورد «مبارزه با استفاده از اینترنت برای استثمار کودکان» می‌باشد (پورقهرمانی، ۱۳۹۶: ۱۳).

۲-۳- انتقادات وارده به دیدگاه‌ها

مهم‌ترین نقدی که می‌توان به ادله ابرازی دانست، این است که راهکارهای منع فرزندان از حضور در فضای مجازی عمدتاً روش قهری را مد نظر داشته و حدود و چگونگی این منع را مشخص نکرده‌اند. اگرچه موافقانی که با ادله فقهی به منع حضور فرزندان در فضای مجازی از سوی والدین جواز داده‌اند، با استناد به آیات و روایات موارد منع و مجاز نبودن منع را اشاره کرده‌اند، لیکن مشخص نیست که اگر منع نمودن با تنبیه بدنی همراه نباشد، دارای چه محدودیت‌هایی است (قاسم‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۳).

^۱ Child pornography

در بحث موافقان با استناد ادله قانونی نیز می‌توان به استناد ایشان به مواد ۱۱۰۴ و ۱۱۷۸ قانون مدنی اشاره کرد. با وجود ضرورت زیاد بحث تربیت فرزندان و تکلیف پدر و مادر در این حوزه، قانون مدنی فقط در مواد مورد اشاره به شکلی خلاصه و مبهم به موضوع تربیت کودکان و نوجوانان پرداخته است. در حقیقت مواد ۱۱۰۴ و ۱۱۷۸ قانون مدنی دارای دو خلأ اساسی هستند. اول این که وظایف و تکالیف پدر و مادر در خصوص تربیت تبیین نشده است و خلأ دوم این که ضمانت اجرایی برای تخلف صورت گرفته از این تکلیف مشخص نیست.

اما باید در نظر داشت که توجه به دو ماده ۱۱۰۴ و ۱۱۷۸ می‌توان اذعان داشت که تربیت نمودن کودک و نوجوان، وظیفه والدین است و والدین ضمن داشتن حق انتخاب برای برگزیدن شکل تربیت اطفال خودشان، مکلفند که فرزندشان را به شکلی تربیت نمایند که مهمل نماند و قابلیت‌ها و توانمندی‌هایش به هدر نرود، نقد دیگر اینجاست که در زمینه استناد به این دو ماده به منظور ارائه جواز برای منع فرزندان، جمع این دو قاعده به سادگی قابل انجام نیست. علت این است که گاهاً سلوک والدین به بیهودگی فرزند منجر شده و همچنین در تفسیر مفهوم مهمل اختلاف نظر شکل خواهد گرفت. در مقام تزامن حق و وظیفه والدین باید مصلحت فرزندشان یعنی وظیفه آنان را مقدم بشمارند، حق ابویین محدود به وظیفه ایشان است و تا زمانی دارای احترام است که با تکالیف قانونی و نوعی والدین مخالف نباشد (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ص ۱۵۶)

یک نکته دیگر که در این زمینه لازم به تذکر آن است، اینکه برگزیدن روش تربیت فرزند حق والدین است. به موجب بند ۳ از ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر والدین دارای این حق هستند که نوع و شیوه آموزه‌هایی را که باید به فرزندانشان داده شود برگزینند. والدین این توانایی را دارند که مذهب فرزندشان و محیط آموزش و پرورش روحی و روانی او را انتخاب نمایند، بر آمد و شدها، دیدارها و نامه‌های وی نظارت کرده و اگر نیاز باشد، او را با تنبیهات مشخص شده و دارای محدودیت تنبیه نموده یا استفاده از حکم دادگاه و ادار به انتخاب سبک زندگی سالم کنند.

۳- مبنای حق والدین بر منع ورود فرزندان به فضای مجازی

در این مبانی و دلایلی که والدین را محق بر منع فرزندان در ورود به فضای مجازی می‌نماید، مورد توجه قرار می‌گیرد. این ادله مبتنی بر تزییع حقوق فرزندان و همچنین آسیب به فرزندان هستند.

۳-۱- تبیین ادله مبتنی بر تزییع حقوق فرزندان

از آنجایی که امروزه عصر فناوری اطلاعات و تکنولوژی می‌باشد، دسترسی داشتن و آشنا بودن با اینترنت و فضای مجازی برای همه افراد در همه گروه‌های سنی امری طبیعی و غیر قابل اجتناب می‌باشد. اما در کنار مزایای دنیای گسترده مجازی، معایب و مضراتی مخصوصاً برای کودکان وجود دارد. این مضرات با توجه به آسیب‌های جدی آن قابل چشم پوشی نیست

و اهمیت آنها به حدی است که گاه حقوق بنیادی کودکان نظیر حق حیاتش را نیز در معرض خطر قرار می‌دهد. در این بخش به مهم‌ترین آسیب‌های وارد بر کودک به سبب دسترسی به فضای مجازی و اعمال حق بر دسترسی به اطلاعات و ارتباطات پرداخته می‌شود.

۳-۱-۱- تضييع حق بر آموزش

از دیگر آسیب‌های فناوری دنیای دیجیتال تأثیر آن بر عملکرد آموزشی کودکان است. هر چند در مباحث گذشته از مزیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در زمینه آموزش سخن گفته شد، ولیکن طبق گزارشی فناوری‌های نوین ارتباطی و دیجیتالی می‌تواند کودکان دانش‌آموز را در کلاس از لحاظ علمی ضعیف و منفعل نماید، به عنوان مثال با توجه به مطالعاتی که در ۹۱ مدرسه در کشور انگلستان در میان کودکان رده سنی ۱۱ تا ۱۶ سال انجام شده است حاکی از آن است که ممنوعیت تلفن‌های همراه تأثیر مثبتی بر نمرات آزمون‌های درسی آنان دارد (بلاند و مورفی^۱، ۲۰۱۶: ۹-۶) این نمایانگر آن است که در بعضی موارد فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند تأثیر منفی بر آموزش کودکان داشته باشد. از این رو می‌توان حق منع کردن والدین را تا زمانی که حق بر آموزش فرزندان تضييع می‌شود، قابل قبول دانست.

۳-۱-۲- تضييع حق بر سلامت

همان‌گونه که اشاره شد حق دسترسی به اطلاعات این امکان را در اختیار کودک قرار می‌دهد تا از فضای مجازی بهره‌مند گردد. اما این دسترسی بسیار متنوع، اشکالاتی را به وجود می‌آورد به عنوان مثال سرگرمی‌های دیجیتال باعث ایجاد جذابیت‌های بصری بسیار زیاد و دسترسی کودکان به محتوایی سرگرم‌کننده شده است، و لیکن امروزه صحبت از وابستگی دیجیتال و اعتیاد به فضای مجازی مطرح شده است. همچنین بسیاری از والدین در محیط خانواده با توجه به تغییرات اجتماعی حاصل از فناوری اطلاعات و ارتباطات، نگران از انزوا و جدا شدن کودکان از خانواده و محیط پیرامون خود و حتی بروز افسردگی و ایجاد چاقی در میان کودکان هستند.^۲ در این قسمت تهدیدات بیشتر متوجه سلامت روانی کودک است. نقش رسانه‌های تصویری اعم از خصوصی و ملی، جراید، بیلبوردهای تبلیغاتی، اینترنت به ویژه شبکه‌های اجتماعی و برنامه‌های گفتگو در گوشی‌های همراه، بازی‌های رایانه‌ای... در کنار سودمندی برای همه‌ی اقشار جامعه از جمله کودکان، تهدیدهای مستقیم و غیرمستقیم علیه رشد، سلامت فیزیکی - روانی و رفاه کودک است. با نگاهی به اطراف خود، واضح است که نقش رسانه‌ها و فضای سایبر چنان وقت کودکان به ویژه نوجوانان را به خود اختصاص داده که علاوه بر

^۱-Beland and Murphy.

^۲-United Nations Children's Fund (UNICEF), The State of The Worlds Children, Children in a Digital World, Op cit. P ۱۹.

تهدیدهای ممکن، فرصت آموزش و مطالعه را از آنها ربوده است. در ارتباط با سلامت کودک، چاقی رو به افزایش کودکان که ناشی از عدم تحرک آنهاست؛ محصول جذابیت و سرگرمی بازی‌های دیجیتالی و نشستن طولانی مدت مقابل رایانه‌ها و تلویزیون است. (باونا، ۲۰۱۶: ۶۲)

تلویزیون‌های ماهواره‌ای از طرفی حق انتخاب آزادانه‌تر و هم‌چنین نوعی تساوی در دسترسی به اطلاعات را فراهم آورده‌اند و از طرفی ترس از یکسان‌سازی‌ها، سرگرمی‌های خشونت‌بار، تبلیغات پورنوگرافی، تبعیض‌های مختلف بین گروه‌های اجتماعی فرهنگ‌ها و ملت‌ها را موجب شده است. در این میان عده‌ای افراد خوشبین معتقدند این نوآوری‌های رسانه‌ای به یک معنی نوعی انقلاب آموزشی و جریان اجتماعی شدن متفاوت را نشان می‌دهد و کودکان و نوجوانان را به انطباق و سازگاری با واقعیت‌ها می‌کشانند؛ مهارت‌های ادراکی و حرکتی و رقابت‌های اجتماعی آنان را افزایش می‌دهد و آنها را قدرتمند می‌کند؛ اما تعداد زیادی نیز معتقدند که محتوای این رسانه‌های نوین به طرز چشمگیر؛ پر از خشونت، سکس و مسائل نژادپرستانه‌ای است که در نهایت منجر به اشاعه خشونت‌ها، تبعیض‌ها، ترس‌ها و کاهش همدلی و یا حتی نابودی روابط اجتماعی و فرهنگی می‌شود (هیک و همکاران، ۲۰۲۰: ۶۶).

انبوه مدارک و شواهد موجود نشان می‌دهد رابطه‌ی نسبی قابل ملاحظه‌ای میان تماشای فیلم‌های خشونت بار و رفتارهای خشونت‌آمیز کودکان وجود دارد که با وخامت وضعیت اقتصادی و اجتماعی بستر مناسبی برای بروز آن پدیدار می‌شود. محتوای رسانه‌ای و تلویزیون علاوه بر آن که تخم خشونت را در ضمیر کودکان می‌کارد، موجب ترس‌های نامطلوب، برداشت غلط از خشونت واقعی و عادت به دیدن خشونت می‌شوند (همان: ۱۴۱). به علاوه برخی صحنه‌های تولیدی برنامه‌های تلویزیونی کودکان را به طور غیرمستقیم تشویق به اقدامات خطرناک می‌کند. از نمونه‌های بارز آن می‌توان به مواردی چون خوردن دارو و موارد مشابه در خلوت و به دور از چشم والدین، استفاده از مواد سمی و ضدعفونی کننده‌های خطرناک، بازی با کبریت و وسایل آتش‌زا، وارد شدن به مکان‌های ناآشنا و صحبت با افراد غریبه اشاره کرد (کریمی و اصغرزاده، ۱۳۹۱: ۵۸).

تبلیغات تلویزیونی نیز نقش بزرگی در شکل‌گیری هویت کودکان بازی می‌کند. تبلیغات تجاری در تلویزیون، سرشار از تبعیض‌های جنسیتی و تصورات قالبی از دو جنس است. برای تبلیغ اسباب‌بازی‌های دخترانه، معمولاً یک دختر کوچک و زیبا را نشان می‌دهند که به آرامی دارد بازی می‌کند؛ اما تبلیغ اسباب‌بازی‌های پسرانه همواره پر از جنب و جوش و سروصداست و بر بازی بیرون از خانه تأکید می‌کند. این چنین است که تبلیغات بازرگانی کودکان را در معرض تبعیض

جنسیتی قرار می‌دهد (بریر^۱، ۲۰۱۰: ۴۴). همچنین تبلیغ خوراکی‌های مضر و ناسالم که کودکان را تشویق به خوردن آنها می‌کند نه تنها برای سلامت کودک مناسب نیست، بلکه موجب کشمکش بین کودک و والدین برای خرید این دسته از خوراکی‌ها می‌شود. در بعضی کشورها نظیر هند، تبلیغ کالاها و کودکان در خلال مجموعه‌ها و سریال‌های جنایی و ترسناک پخش می‌شود، زیرا به دلیل نبودن برنامه‌های خاص کودکان گروه سنی ۴ تا ۶ سال در این کشور (با بیش از ۲۵ زبان محلی)، کودکان اغلب از برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای استفاده می‌کنند. همچنین از ده برنامه مورد علاقه و تماشای کودکان در این سن پنج برنامه متعلق به سریال‌های جنایی ترسناک و پر دلهره بوده است (همان: ۴۹). از این رو؛ می‌توان حق منع کردن والدین را تا زمانی که حق بر سلامت فرزندان تضییع می‌شود، قابل قبول دانست.

۳-۱-۳- تضییع حق بر حریم خصوصی

نقض حریم خصوصی در فضای سایبر به دو صورت اتفاق می‌افتد. یا شخص کاربر اطلاعاتش را در دسترس قرار می‌دهد یا دیگر کاربران بدون اجازه او به حریمش وارد می‌شوند. بی تردید کودکان در فضای مجازی در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی جهت بهره‌برداری از امکانات فضای مجازی اطلاعات شخصی و تصاویر خود را به عنوان اطلاعات اولیه و پایه به ثبت می‌رسانند. در مطالعات صندوق حمایت از کودکان (یونیسف) با توجه به تحقیقات صورت گرفته در کشورهای مختلف به این پدیده اشاره می‌کند. در مطالعات صورت گرفته در انگلستان تا سال‌های ۲۰۰۹ حدود ۱۸۰۰ کودک ۱۱ تا ۱۶ ساله، آدرس، شماره تلفن و حتی تصاویر لباس‌های مدرسه آنان در فضای مجازی منتشر شده است (دیویدسون^۲ و همکاران، ۲۰۰۹: ۱۴۱). از این رو می‌توان حق منع کردن والدین را تا زمانی که حق بر حریم خصوصی فرزندان تضییع می‌شود، قابل قبول دانست.

۳-۲- ایجاد وضعیت مخاطره آمیز اجتماعی برای کودکان و نوجوانان

در عصر کنونی دگرگونی ارزش‌های اجتماعی فرهنگی و عقاید کودکان متأثر از رویکردهای فکری والدین و حتی رهبران مذهبی در جوامع نبوده، بلکه چنین تغییرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از رسانه‌های الکترونیکی و به عبارتی بهتر دنیای مجازی است.^۳ عده‌ای بر این عقیده هستند که گسترش فضای مجازی و دنیای اینترنت در جوامع معاصر، می‌تواند به عنوان یک الگوی پیش‌نمایش‌دهنده‌ای از توسعه فرهنگی تلقی گردد (بیرون^۴، ۲۰۱۸: ۲) با وجود توسعه و پیشرفت در فناوری

^۱ Brier

^۲ - Davidson

^۳ -United Nations Children's Fund (UNICEF), Child Safety Online: Global challenges and strategies, Technical Report, Op cit. P ۱۰.

^۴ -Byron

ارتباطات انتقال چنین الگوهای رفتاری به کودکان می‌تواند بسترهای آسیب‌زایی را جهت شکل‌گیری تهدیدات مختلف بر ضد امنیت کودک فراهم نماید. از این رو پدران و مادران می‌کوشند به منظور جلوگیری از ورود چنین آسیبی به فرزندان خود، استفاده آنها از فضای مجازی را محدود نموده و آنها را منع نمایند.

در این بخش به دو آسیب جدی به امنیت فرزندان یعنی سوءاستفاده جنسی علیه کودکان در فضای مجازی و زورگویی و آزار و اذیت سایبری اشاره خواهد شد.

۱-۲-۳- سوءاستفاده جنسی علیه کودکان در فضای مجازی

تصاویر سوءاستفاده جنسی و استثمار کودکان قبل از راه‌اندازی اینترنت وجود داشته است. ایجاد و گسترش شبکه جهانی وب از اوایل دهه ۱۹۹۰ همراه با کاهش چشمگیر هزینه‌های سخت‌افزار و ارتباطات راه دور، موجب افزایش جنایات مربوط به پورنوگرافی کودکان، از جمله تولید، توزیع و مالکیت آن شد (کار^۱، ۲۰۰۴: ۱۱). در حال حاضر فضای مجازی بیش از یک میلیون تصویر از هزاران کودک تحت آزار و اذیت جنسی را ارائه می‌دهد^۲. برآورد می‌شود که تولید و توزیع تصاویر سوء استفاده از کودکان در فضای مجازی، سالانه میلیاردها دلار درآمد برای کاسبان آن ایجاد کند. هم‌چنین پیش‌بینی می‌شود که حجم معاملات سالانه از ۳ میلیارد دلار به ۲۰ میلیارد دلار خواهد رسید^۳. در باب مفهوم خشونت جنسی علیه کودکان یا به تعبیری «کودک‌آزاری جنسی»^۴ اگرچه بنا به گزارش جهانی خشونت و سلامت، تعریف کامل، جامع و بین‌المللی ارائه نشده است؛ (اتین^۵، ۲۰۱۵: ۱۷۰-۱۶۹) ولیکن گروهی از محققان این نوع خشونت را «درگیر نمودن کودک در فعالیت جنسی که وی به‌طور کامل آن را درک نمی‌کند یا ناتوان از ابراز رضایت آگاهانه نسبت به آن است یا کودک برای انجام آن به لحاظ رشدی آماده نیست» (ایروانیا، ۱۳۸۸: ۶۴) تعبیر می‌کنند. کنوانسیون حقوق کودکان و پروتکل‌های اختیاری آن در فروش فحشاء و هرزه‌نگاری کودکان تعبیر پورنوگرافی را به کار می‌برد: «در پورنوگرافی کودکان، با استفاده از هر وسیله‌ای، کودکان درگیر در فعالیت‌های جنسی را به‌طور واقعی یا شبیه‌سازی شده یا از طریق نمایش گذاردن قسمت‌های جنسی خود، همراه با اهداف جنسی مورد تصویر برداری قرار می‌دهند»^۶.

۱ - Carr.

۲ - ECPAT International, Violence against Children in Cyberspace A, contribution to the United Nations Study on Violence against Children, September ۲۰۰۵, P ۳۰.

۳ - Council of Europe. (۲۰۰۵, in press). Organised crime situation report ۲۰۰۵. Provisional report. Strasbourg: Directorate General of Legal Affairs, Council of Europe. (This report clarifies data contained in the COE's ۲۰۰۴ report, Organised crime situation report ۲۰۰۴: Focus on the threat of cybercrime. Summary. Provisional report. p.۸.)

۴ - Child Sexual Abuse.

۵ - Etienne

۶ - ECPAT International, Violence against Children in Cyberspace, Op. Cit, P ۳۲.

با این تعابیر بی تردید سوء استفاده جنسی نسبت به کودکان در فضای مجازی به عنوان یک خشونت محسوب می شود و مطابق آن هر نوع سوء استفاده‌ای با هر انگیزه‌ای نسبت به کودکان به عنوان «خشونت جنسی» از آن یاد می‌گردد. این موضوع در ماده ۳۴ پیمان نامه حقوق کودک بیان شده است: «دولت‌های عضو متعهد شده‌اند که کودکان را در برابر همه اشکال بهره‌کشی جنسی و سوء استفاده جنسی محافظت کنند»^۱ با توجه به این که کودکان همواره در خطر تهدید سوء استفاده جنسی قرار گرفته‌اند. در سال‌های اخیر با رشد روزافزون فناوری ارتباطات بروز این پدیده علیه کودکان شکل تازه‌ای به خود گرفته است و حیطه گستردگی آن طیف وسیعی از کودکان را هدف قرار داده است و از سویی دیگر به یک تجارت غیرقانونی پرسود برای بهره‌برداران این عرصه تبدیل شده است.

بر این اساس درک و تفاهم فردی و جامعه از پورنوگرافی یا سوء استفاده جنسی کودکان در بین جوامع متفاوت است. به طوری که تعاریف، اصول یا مقررات مشترکی در بین جوامع در رابطه با این نوع خشونت وجود نداشته و شاید این یکی از بزرگترین چالش‌ها در تلاش برای مبارزه با جرائم مربوط به کودکان است (تیلور^۲، ۲۰۱۷: ۱۰۶) شواهد مطالعاتی در این زمینه بیانگر آن است که سن کودکان در این نوع خشونت بنا به دسترسی راحت به انتقال اطلاعات در دنیای مجازی حداقل به ۵ سال می‌رسد^۳ و این نشانگر تهدید جدی در بروز آسیب‌های فراروی کودکان است. تا هنگام ظهور اینترنت افراد مورد سوء استفاده معمولاً دختران بودند، اما در سال‌های اخیر بسیاری از پسران در خطر سوء استفاده از اینترنت قرار گرفته‌اند (کوپر^۴، ۲۰۱۵: ۲۲۳). سوء استفاده کنندگان جنسی در فضای مجازی را اغلب گروهی از مردان با فرهنگ، مذهب و طبقات اجتماعی گوناگونی تشکیل می‌دهند.^۵ اگرچه بنا به بعضی از گزارشات سن سوء استفاده کنندگان در این نوع از خشونت به زیر ۱۸ سال هم می‌رسد (پالمر^۶، ۲۰۱۴: ۲۳) بنابراین کودکان هم خود می‌توانند به عنوان عاملی در جهت تزییع حق بر امنیت دیگر همسالان خود محسوب شوند.

۲-۲-۳- زورگویی و آزار و اذیت سایبری

زورگویی یا قلدری^۷ به عنوان مصداقی از خشونت علیه کودکان پدیده‌ای رایجی است که به طور معمول، در تمام

^۱ -Convention on the Rights of the Child, Adopted in ۲۰ November ۱۹۸۹, Article ۳۴

^۲ -ECPAT International, Violence against Children in Cyberspace, Op. Cit, P ۳۳.

^۳ -Taylor

^۴ -Cooper.

^۵ -Sub-group against Sexual Abuse and Exploitation of Children, Paedophilia. In Towards a shared understanding of terminology referring to the sexual abuse and exploitation of children. Geneva: NGO Group for the Convention on the Rights of the Child, ۲۰۰۰. Quoted from ECPAT International, Violence against Children in Cyberspace, Op. Cit, P ۳۷.

^۶ -Palmer.

^۷ -Bullying.

محیط‌های اجتماعی رخ می‌دهد. در باب مفهوم این پدیده می‌توان بیان داشت که زورگویی عبارت است از «رفتارهایی که به صورت آزار و اذیت، صدمه جسمانی، روانی و زبان‌های مالی صورت می‌پذیرد» (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۶). این عبارت در گزارش صندوق حمایت از کودکان (یونیسف) با مصادیق گوناگونی همچون مزاحمت، تهدید، آزار و اذیت سایبری ذکر شده است. در مطالعات سازمان ملل متحد زورگویی یا بدرفتاری را به عنوان رفتار عمدی و تهاجمی مکرر تعریف نموده است.

این رفتار می‌تواند به صورت فیزیکی و یا کلامی در قالب آزار و اذیت توهین و تهدید و حتی گسترش شایعات نمود پیدا کند^۱. هم‌چنین شورای حقوق بشر این خشونت علیه کودکان را به عنوان یکی از نگران‌کننده‌ترین مسائل جهانی مطرح کرده است و گزارش‌های متعددی در این زمینه از جمله مبارزه با این خشونت در مدارس به صورت گزارشاتی سالانه در ارتباط با حمایت از کودکان در این زمینه به شورای حقوق بشر ارائه داده است. زورگویی‌های آنلاین به صورت گسترده و تأثیرگذار می‌تواند در مدارس اتفاق بیفتد و به سرعت مخاطبان زیادی را پیدا نماید.

امروزه با گسترش ارتباطات در فضای مجازی و برنامه‌های ارتباطی کودکان استفاده از این ارتباط سهم قابل توجهی دارند. جدیدترین شکل زورگویی در فضای مجازی از طریق پست الکترونیکی، اتاق‌های گفتگو به صورت آنلاین (چت) و پیام‌های کوتاه به طور شایع با بیان نظرات جنسی و جنسیتی نامناسب نسبت به همسالان خود شکل می‌گیرد (یارا^۲ و همکاران، ۲۰۱۴: ۱۳۱۱). چنین زورگویی در فضای مجازی موجب می‌شود که فرد زورگو به طور ناشناس باقی بماند و تعداد زیادی از کودکان شاهد چنین زورگویی‌های غیرفیزیکی در یک فضای مجازی قرار بگیرند، که این خود عاملی در راستای ترویج چنین خشونت‌هایی در میان سایر کودکان است.

همان‌طور که بیان شد، آزار و اذیت آنلاین به عنوان مصداقی از زورگویی در فضای مجازی محسوب می‌شود. بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته توسط صندوق حمایت از کودکان (یونیسف) با مشارکت کودکان، مشخص شده است که امروزه مهمترین مسئله در بحث تضييع امنیت کودکان در فضای مجازی آزار و اذیت آنلاین (اذیت‌های سایبری) به اشکال مختلفی همچون تهدید، ارباب، زورگیری مجازی، ارسال پیام‌های ناخواسته، فحاشی، افترا و حتی انتشار غیرمجاز اطلاعات خصوصی کودکان صورت می‌پذیرد (فلود، ۲۰۱۹: ۳۹۴).

مهم‌ترین ویژگی زورگویی‌های آنلاین در فضای مجازی این است که عملاً برخلاف دنیای فیزیکی در زورگویی‌های آنلاین هویت افراد با استفاده از ایمیل‌های موقت، اسامی مستعار و سرچپه‌های اینترنتی به صورت ناشناس باقی می‌ماند

^۱ -United Nations, General Assembly Sixty-first session Promotion and protection of the rights of children, Protecting children from bullying, ۲۰۱۶. P ۴.

^۲ - Ybarra

(وولاک، ۲۰۲۰: ۲۸). زورگویی آنلاین، به افراد این اجازه را می‌دهد که در نظرسنجی‌های آنلاین و بحث‌های گروهی افراد را مورد تحقیر قرار دهند.^۱ در یک نظرسنجی از کودکان مشخص شد که افراد غریبه با تهیه ویدیو و تصاویری از کودکان در فضای مجازی به تحقیر و تهدید آنها می‌پردازد. مصداق تهدید علیه کودکان در این فضا اخاذی جنسی است، به این صورت که کودکان را در قبال تصاویری که از آنها در اختیار دارند، تهدید به انتشار چنین تصاویری می‌کنند.^۲ صندوق حمایت از کودکان (یونیسف) بر اساس الگوهای ارزشیابی خود به این نتیجه رسیده است که دختران بیشتر از پسران مورد آزار و اذیت‌های عاطفی و روانی قرار می‌گیرند و در مقابل پسران بیشتر در برابر زورگویی‌های (آزار و اذیت) فیزیکی قرار دارند. از این رو پدران و مادران می‌کوشند به منظور جلوگیری از ورود چنین آسیبی به فرزندان خود، استفاده آنها از فضای مجازی را محدود نموده و آنها را از استفاده منع نمایند.

نتیجه گیری

افزایش دسترسی به اینترنت، افزایش سرعت استفاده از اطلاعات در این فضا و افزایش استفاده بی‌رویه از موبایل‌ها از سوی کودکان و نوجوانان و حضور جدی آنها در فضای مجازی و رسانه‌هایی که در بستر اینترنت شکل گرفته‌اند، این پدیده را به یک بحران قابل توجه برای جامعه انسانی مبدل نموده است. هر یک از این اطلاعات و محتوا می‌توانند در تضاد با منافع عالی‌تر تربیتی کودک بوده و مسیر رشد او را مختل کنند. گرفتن این اطلاعات و در معرض چنین محتوای وسیعی قرار گرفتن، سبب شده است که حق تربیت کودکان و نوجوانان کمرنگ شده و یا مورد اعتراض قرار بگیرد. حقوق کودکان در مبانی دینی- فقهی تقسیم‌بندی‌های گوناگونی ارائه شده است و مطابق با این مبانی کودک از انواع حقوق مانند حقوق زیستی، حقوق روانی، حقوق عاطفی، حقوق آموزشی، حق سلامتی، حقوق تربیتی، حقوق اخلاقی و حقوق معنوی و ... برخوردار است. در حق بر فضای مجازی، برخی حق‌های دیگر نمود عملی این حق دانسته می‌شوند و از مبانی حق دسترسی به اینترنت برای کودکان و نوجوانان به شمار می‌روند که عبارتند از حق بر آزادی بیان، حق بر آموزش و یادگیری کودکان، حق بر مشارکت مدنی کودکان و حق بر سلامت کودک.

با این حال هریک از حقوق مورد اشاره در صورتی که موجب ایجاد مفاسدهای برای کودکان و نوجوانان شوند، با محدودیت روبه‌رو خواهند بود. والدین به جهت تکلیف به تربیت و محافظت از کودک، مجاز به ایجاد محدودیت در دسترسی به فضای

^۱ -UNICEF Innocenti Research Centre, Child Safety Online Global challenges and strategies, Op.cit. P ۳۳.

^۲ -United Nations, General Assembly Sixty-first session Promotion and protection of the rights of children, Protecting children from bullying, Op cit. P ۹.

مجازی برای کودکان هستند؛ این مفاسد را می‌توان به این شکل دسته‌بندی کرد:

۱- آثار و آسیب‌های روانی فضای مجازی:

- اعتیاد مجازی.
- بحران هویت.
- انحرافات جنسی.
- سواستفاده جنسی.

۲- آثار و آسیب‌های اجتماعی - فرهنگی - سیاسی فضای مجازی:

- تزلزل در ارکان خانواده و کاهش امنیت و آرامش.
- کاهش علایق و ارزش‌های ملی نزد کاربر.
- تغییر هنجارها و تخریب فرهنگ.
- ناامنی مالی و سرمایه‌گذاری.
- کم رنگ شدن ارزش‌های مترقی جامعه اسلامی.
- آثار سیاسی (تزلزل در حاکمیت و اقتدار سیاسی)

با توجه به مفاد ماده ۱۱۷۸ ق.م.م.س که تربیت باید برحسب زمان و مکان به نحوی باشد که تربیت طفل مهمل نماند و تکلیف ابویین در این زمینه محدود به توانایی مالی و فکری آنان است.

نکته دیگری که در این مقوله باید متذکر شد آن است که در تربیت اطفال دو موضوع می‌بایست مورد توجه قرار گیرد یکی «قابلیت طفل» و دیگری «امکانات والدین و جامعه» است. البته ایده‌آل حقوقی این است که جامعه دارای امکاناتی شود که به قابلیت طفل نیز توجه شود در آن موقع است که ماده فوق می‌تواند به شکل زیر تغییر یابد.

ارائه رویکرد کیفی در توسعه حق بر امنیت کودکان در فضای مجازی پیشنهاد دیگری برای نظام حقوقی ایران است؛ به دنبال اقدام‌های نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای و به ویژه برخی سازمان‌های مردم نهاد ملی و فراملی و حتی برخی دولت‌ها در شناسایی و افشاء و انتشار مصائب کودکان دنیا و ایجاد یک نوع «هشیاری جهانی» بین دولت‌ها و ملت‌ها، به تدریج واکنش در برابر آن و تغییر دیدگاه در تنظیم سیاست کیفی خاص به یک نگرانی جهانی تبدیل شد. در این حوزه می‌توان از راهکارهای جهانی به شرح ذیل بهره جست:

راهکار اول که کمتر مورد توجه قرار گرفته است، یک نوع جرم‌انگاری جهانی را به منظور سرزنش‌پذیری بین‌المللی این

نوع جرایم مطرح می‌سازد. یعنی فارغ از تابعیت مرتکبان این جرایم و قربانیان آنها، مرتکبان در هر کشوری قابل تعقیب و مجازات باشند.

راهکار دوم، هماهنگ‌سازی حقوق کیفری کشورها جهت حمایت کیفری از کودکان در برابر برخی از اشکال نوین بزه‌دیدگی است. این رویکرد در قلمرو حقوق کیفری عمومی، اختصاصی و آئین دادرسی کیفری دنبال شده است. هدف اصلی این است که از ایجاد محیط‌های امن برای بزهکاران این گونه جرایم جلوگیری شود. اتخاذ این رویکرد در نظام‌های کیفری ملی، جهانی شدن حقوق کیفری در قلمرو حمایت از کودکان در برابر اشکال نوین بزه‌دیدگی را نشان می‌دهد؛ اشکالی که در بسیاری از آنها در پرتو معیارهای حقوق بشر کودکان ممنوع اعلام شده‌اند.

منابع و مأخذ:

منابع فارسی:

- ابن منظور، محمدبن مكرم (۱۳۷۵). لسان العرب، بیروت، دارصادر.
- امامی، حسن (۱۳۹۹). حقوق مدنی، چاپ ۲۸، تهران: کتابفروشی اسلامیه.
- ایروانیان، امید (۱۳۸۲). بررسی تطبیقی حقوق کودک در اسناد و مقاله‌نامه‌های بین‌المللی و مقررات داخلی، ماهنامه دادرسی، ش ۳۲.
- ایروانیان، امیر، همراه با جمعی از نویسندگان (۱۳۸۸). کودک‌آزاری از علت تا پاسخ دهی، معاونت حقوقی قوه قضاییه، انتشارات خرسندی، تهران.
- ایزدی، جهانبخش (۱۳۹۰). آزادی به مثابه معنا، مجله مطالعات روابط بین‌الملل شماره ۱۶.
- بای، حسینعلی و پورقهرمانی، بابک (۱۳۸۸)، بررسی فقهی - حقوقی هرزه‌نگاری در فضای مجازی، فصلنامه حقوق اسلامی، سال ششم، شماره ۲۳.
- برهانی، غلام حضرت، (۱۳۹۸). حمایت کیفری خاص از تمامیت روانی اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و افغانستان، ماهنامه عدالت، سال بیستم، شماره ۱۹۴.
- پورقهرمانی، بابک (۱۳۹۶)، مطالعه تطبیقی سازکارهای حمایت از بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی با تأکید بر کنوانسیون بوداپست، پژوهشنامه‌ی حقوق کیفری، سال هشتم، شماره اول.
- پیوندی، غلامرضا (۱۳۹۰). حقوق کودک، چاپ اول، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حرعاملی، محمدبن حسن (۱۳۸۶). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، چاپ دهم، تهران: کتابفروشی اسلامیه.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۹۳). موسوعة الامام الخمينی، ج ۲۳ و ج ۴۱، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- دشتی، محمد (۱۳۸۴). نهج‌البلاغه، تهران: مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع).
- زکوی، مهدی (۱۳۹۰). بزه‌دیدگان خاص در پرتو بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
- زینالی، امیرحمزه (۱۳۸۷). حمایت کیفری از کودکان در برابر هرزه‌نگاری: از واکنش‌های جهانی تا پاسخ نظام کیفری ملی، چاپ اول، تهران: انتشارات روزنامه رسمی.
- شهید ثانی، زیدالدین بن علی (۱۳۹۳). الروضة البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، چاپ دوازدهم، قم: دارالتفسیر.
- شیخ طوسی، محمدبن حسن (۱۳۹۸). تفسیر تبیان، ترجمه حسین صابری، چاپ اول، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- عمید، حسن (۱۳۸۴). فرهنگ عمید، چاپ دهم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- قاسم‌زاده، مرتضی (۱۳۹۱)، لزوم تبیین و اصلاح ساختار اطلاعاتی خانواده، دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۵۷.
- قمی، میرزاابوالقاسم (۱۴۰۰). جامع الشتات: باب الحدود و الديات، تصحیح، تعلیق و ترجمه روشنعلی شکاری، چاپ اول، تهران: جنگل.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵). حقوق مدنی خانواده: اولاد، روابط پدر و مادر و فرزندان، نسب، همبستگی خانوادگی و حمایت از

- کودکان، فرزندخواندگی (جلد ۲)، چاپ هفتم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۶). مبانی حقوق عمومی، چاپ سوم، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
  - کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۶). دوره مقدماتی حقوق مدنی: خانواده، چاپ نهم، تهران: میزان.
  - کشاورز، بهمن (۱۳۷۵). آیین نگارش حقوق و کلیات علم حقوق، چاپ اول، تهران: مرکز انتشارات جهاد دانشگاهی.

منابع انگلیسی:

- Bhavna Arora (۲۰۱۶), Exploring and analyzing Internet crimes and their behaviours Perspectives in Science, Volume ۸.
- Brier, Søren (۲۰۱۰) Cybersemiotics and the question of knowledge. In: Information and Computation. Gordana Dodig-Crnkovic & Mark Burgin(eds). World Scientific Publishing Co.
- Byron, Tanya (۲۰۱۸), Safer Children in a Digital World: The Report of the Byron Review, Department for Children, Schools and Families, Annesley, UK.
- Carr, Jon (۲۰۱۱). Child abuse, child pornography and the Internet. UK: NCH.
- Cooper, S (۲۰۱۵), Medical Analysis of Child Pornography. In Cooper, S., Estes, R., Giardino, A., Kellogg, N. & Vieth, V. (Ed.s). Medical and Legal Aspects of Child Sexual Exploitation. Saint Louis: GW Medical Publishing.
- Davidson, Julia, Elena Martellozzo and Mia Lorenz (۲۰۰۹), 'Evaluation of CEOP ThinkUKnow Internet Safety Programme and Exploration of Young People's Internet Safety Knowledge', Centre for Abuse & Trauma Studies, Kingston University, London
- Etienne G (۲۰۱۵), World report on violence and health, World Health Organization Geneva
- Flood, Michael (۲۰۱۹), 'The Harms of Pornography Exposure Among Children and Young People', Child Abuse Review, vol. ۱۸.
- Palmer, T. with Stacey, L (۲۰۱۴). Just one click: Sexual abuse of children and young people through the Internet and mobile phone technology. UK: Barnardo's.
- Taylor, Max (۲۰۱۷), Gemma Holland and Ethel Quayle, 'Typology of Paedophile Picture Collections', The Police Journal, vol. ۷۴, no. ۲.
- Wolak, Janis, David Finkelhor and Kimberly J. Mitchell (۲۰۲۰), 'Child Pornography Possessors Arrested in Internet-Related Crimes: Findings from the National Juvenile Online Victimization Study', National Center for Missing & Exploited Children, Alexandria, VA.
- Ybarra ML et al (۲۰۱۴), Online Aggressor/Targets, Aggressors, and Targets: A Comparison of Associated Youth Characteristics. Journal of Child Psychology and Psychiatry, ۲۰۱۴, ۴۵(۷): ۱۳۰۸- ۱۳۱۶.

**Limiting access to cyberspace by parents from the perspective of Iranian jurisprudence and law,
considering the conventional rights of children**

Abstract

Today's world has become so dependent on virtual space that it is impossible to imagine life without it. Due to its special characteristics, this space can cause harm to children, such as social, cultural and educational harm, examining the perspective of Iranian jurisprudence and law, the permission of parents to restrict children's access to virtual space with regard to rights. and justifies their assignments. The reasons for this justification of the duty of parents to educate and discipline children have been considered. Protection from harm and dangers of cyberspace is one of the duties of parents. It seems that a global cooperation is necessary for this issue in order to build the future generation in a safe social environment. Lawful virtual space can achieve this goal, so the first step is to legislate in this area with an emphasis on determining the role of each institution and person, including parents, and the next step is to monitor the implementation of these laws and apply guarantees. Performances are foreseen, which of course all require infrastructure.

Keywords: Child, dangerous situation. Cyberspace. Conventional rights